

СТРАХОВІ РЕЗЕРВИ: ЕКОНОМІЧНА ТА ОБЛІКОВА КАТЕГОРІЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ЇХНЬОГО ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Статтю присвячено визначенню сутності і значенню страхових резервів, встановленню їхнього впливу на фінансові результати від страхової та інвестиційної діяльності страхових компаній.

Ключові слова: *страхування, страхові резерви, резерви із страхування життя, технічні резерви, фінансові результати, резерв незароблених премій.*

На відміну від промислових і торговельних підприємств, страхові компанії для визначення реального фінансового результату від страхової діяльності формують не тільки специфічну систему економічних показників, що містять дані про сукупність доходів та витрат страховика, а й створюють страхові резерви. Наявність специфічних фінансових резервів, які мають суворо цільове призначення, є головною і визначальною особливістю, що визначає галузеву специфіку страхової компанії. Формування страхових резервів здійснюється за рахунк отриманих страхових премій та витрат для збільшення майбутнього інвестиційного доходу і покриття майбутніх витрат. Тому дуже важливим є визначення впливу страхових резервів на фінансовий результат страхової компанії.

Мета статті полягає у визначенні природи та значення страхових резервів та встановлення їхнього впливу на фінансовий результат страхової компанії.

В Україні проблеми теорії та практики страхування, в тому числі страхових резервів стали предметом дослідження В.Д. Базилевича, В.А. Борисової, Н.М. Внукової, О.Д. Вовчак, О.Д. Заруби, М.С. Клапківа, М.В. Мниха, Т.А. Ротової, Л.С. Руденка, С.С. Осадця та ін.

Питанням організації і методики обліку в страхових компаніях присвячені роботи Д.Г. Буханця, О.В. Бондаренко, О.О. Гаманкової, О.В. Заремби, В.С. Леся, В.С. Приходька, О.О. Сидоренка та ін.

Резервування є невід'ємною умовою і економічно виправданим заходом роботи страхової компанії, коли момент фактичного і реального стану страховика не співпадають у часі. Тільки після формування страхових резервів можна розраховувати фінансовий результат страховика.

Механізм формування страхових резервів передбачає кілька видів створення резервів:

- за рахунок зменшення отриманих доходів від страхової діяльності (страхових премій) для майбутніх виплат страхового відшкодування за укладеними договорами страхування;
- за рахунок витрат від страхової діяльності.

Тому не можна однозначно стверджувати, що страхові резерви як облікова категорія являють собою частину страхової премії, отриману у звітному періоді і призначену для покриття майбутніх витрат за укладеними договорами

страхування. Отже, це визначення характеризує лише частину створюваних резервів страховиками, а саме резерву незароблених премій.

У регламентних документах України відсутні трактування понять «резерв», «страховий резерв», лише в Законі України «Про страхування» зазначається мета створення страхових резервів (таблиця 1) [1].

Таблиця 1 – Визначення сутності поняття «страхові резерви» відповідно до чинного законодавства із страхування України та Росії

Закон України «Про страхування»	Закон РФ «Про організацію страхової справи в РФ»
Страхові резерви утворюються страховиками з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування залежно від видів страхування (перестрахування)	Для забезпечення прийнятих страхових зобов'язань страховики утворюють з отриманих страхових внесків необхідні для майбутніх страхових виплат страхові резерви з особистого страхування, майнового страхування та страхування відповідальності

Вважаємо відсутність трактування дефініції «страхові резерви» в законодавчій базі неприпустимим, оскільки це може призвести до суперечливих точок зору сутності поняття, особливо в бухгалтерському обліку.

На думку фахівців з економіки і бухгалтерського обліку, існує дві точки зору відносно сутності поняття резервів. З одного боку, резерви – це матеріальні або фінансові ресурси, які формуються на покриття майбутніх витрат, а з другого боку – це потенційна можливість підвищення рівня ефективності діяльності підприємства.

Натомість, сукупність страхових резервів економісти визначають як оцінку обсягу зобов'язань страховика в грошовій формі для здійснення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування або грошову оцінку невиконаних зобов'язань страхової організації за договорами страхування станом на звітну дату.

Деякі науковці вважають невиправданим формування резервів, оскільки вони спотворюють факти господарської діяльності підприємства та негативно впливають на фінансовий результат підприємства за звітний період [2, с. 115].

Натомість професор Я.В. Соколов, чия думку ми повністю розділяємо, стверджує, що, резервування проводиться з тим, щоб уточнити фінансовий результат, проте оскільки, як правило, резервовані величини завжди більші або менші фактичних, тоді нараховані резерви необхідно сторнувати, і в результаті виникає ситуація, коли спотворюються підсумкові дані як періодів, коли відбувалось нарахування резерву, так і періодів, коли вони сторнувались, тобто моменти, коли виконувалось списання нарахованих резервів. Таким чином, резервування – це спосіб систематичного і свідомого спотворення фінансових результатів в подвійній (діаграфічній) патримоніальній бухгалтерії. Проте якщо послідовно проводиться принцип ідентифікації, то резервування із цих позицій тільки зменшує можливі перекручування облікових даних, які без цього принципу були б спотворені ще більше [3, с. 482].

Формування ж страхових резервів є об'єктивно необхідною і обов'язковою умовою для страхових компаній.

На рисунку 1 наведено види резервів страхових компаній.

Рисунок 1 – Види резервів страхових компаній

На відміну від резервного капіталу, страхові резерви відображають специфіку діяльності страхових компаній і формуються за рахунок отриманих страхових премій за договорами страхування, співстрахування та перестрахування.

Відповідно до природи страхування, розмір страхових резервів не може бути постійною величиною, оскільки обсяг відповідальності страховика за діючими договорами постійно змінюється, що обумовлено безперервністю процесу страхування. При цьому ймовірнісний і ризиковий характер руху грошових коштів визначає можливість неспівпадання обсягу сформованих резервів з потребою страхової виплати. Тому, відповідно до умов законодавства і прийнятої техніки формування страхових резервів, кожен із видів зобов'язань страхової компанії має бути покритим відповідним страховим резервом. Це необхідно закріплювати в наказі про облікову політику.

У більшості країн, а саме: Німеччині, Польщі, Бразилії, Болгарії, Чехії, Чилі, Угорщині, Канаді, Японії, Російській Федерації та США відповідно до страхового законодавства основу фінансової стійкості забезпечують страхові резерви, які призначені забезпечити поточні і майбутні страхові виплати. До страхових резервів відносять: математичні резерви щодо страхування життя і технічні резерви – за видами страхування іншими, ніж страхування життя.

Так, до страхових технічних резервів у Німеччині належать: резерв незаробленої премії та два резерви збитків – резерв коливання збитковості та резерв великих ризиків (катастроф).

Відповідно до GAAP до складу технічних резервів входять: резерв незаробленої премії; резерв подій, що відбулися; резерв розвитку збитку; резерв збитків, що відбулися, але не заявлені; резерв під можливе перевідкриття збитку; резерв під видатки неврегульованих збитків [4].

У західних країнах формування того чи іншого виду технічних резервів спрямовано на реалізацію певного принципу облікової політики страхової компанії. Створення резерву незароблених премій та резервів заявлених, але неврегульованих збитків пов'язано з принципом відповідності доходів і витрат, коли

факти господарської діяльності відображаються в обліку в момент їхнього виникнення незалежно від фактичного руху грошових коштів. Формування резерву катастроф та резерву коливань збитковості спрямовано на забезпечення принципу обачності під час ведення обліку [5].

Відповідність принципам бухгалтерського обліку і звітності сформованих страхових резервів є дуже важливим, оскільки, по-перше, забезпечує здійснення страхових виплат за договорами страхування, по-друге, сформовані резерви не повинні бути завищеними або заниженими, щоб не спотворювати фінансові результати та дані фінансової звітності.

На сьогоднішній день порядок формування й обліку страхових резервів в Україні регламентується Правилами формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя, затвердженими розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 17 грудня 2004 року № 3104 [6], та Правилами розміщення страхових резервів із страхування життя, затвердженим розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 26 листопада 2004 року № 2875 із змінами [7].

У цілому сукупність страхових резервів наведено на рисунку 2.

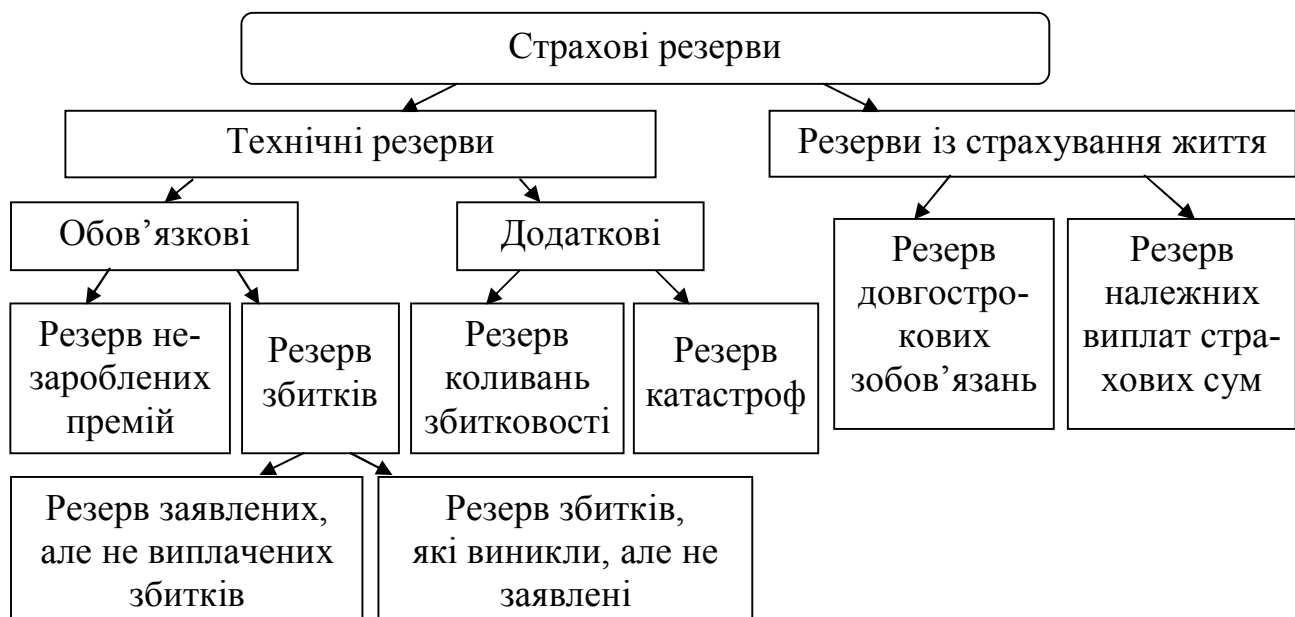

Рисунок 2 – Класифікація страхових резервів

На даному етапі українська система формування резервів більш адаптована під вимоги європейського законодавства, про що свідчать види резервів, які створюються, та порядок їхнього формування.

Відповідно до вимог Правил формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя, страхові компанії зобов'язані формувати і вести облік таких технічних резервів за видами страхування:

– збитків, що включають зарезервовані несплачені страхові суми та страхові відшкодування за відомими вимогами страхувальників, з яких не прийнято

рішення щодо виплати або відмови страхової суми чи страхового відшкодування;

– незароблених премій (резерв премій), що включають частки від сум надходжень страхових платежів (страхових внесків, страхових премій), що відповідають страховим ризикам, які не минули на звітну дату.

Страховики можуть формувати і вести облік технічних резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя: резерв незароблених премій; резерв заявлених, але не виплачених збитків; резерв збитків, які виникли, але не заявлені; резерв катастроф; резерв коливань збитковості [6].

Група технічних резервів є найбільш вагомою частиною страхових резервів, склад і порядок розрахунку яких залежить від виду страхування, участі перестраховиків у резервах, обсягу отриманих страхових премій за договорами страхування.

І в міжнародній практиці, і в РФ розрахунок технічних резервів проводять на основі розподілу договорів страхування і співстрахування на облікові групи, об'єднані за напрямками діяльності в лінії бізнесу. В Україні практика розподілу договорів на облікові групи відсутня.

Для розрахунку страхових резервів по кожному напрямку зазвичай створюються додаткові облікові групи і підгрупи договорів, що залежать від виду, форми страхування, а також виходячи з потреб бухгалтерського обліку.

Зазначимо, що страхові резерви формуються як за договорами страхування, так і за договорами співстрахування та перестрахування. Тому необхідно розраховувати частку участі перестраховиків у сформованих страхових резервах. Загальна ж сума сформованих резервів визначається як сума резервів за договорами страхування і прийнятими в перестрахування та за мінусом суми резервів за договорами, переданими в перестрахування. Саме цей показник і відображається в пасиві балансу на звітну дату.

Призначення кожного виду технічних резервів різне. Спільним є те, що протягом певного часу в період дії договору страхування вони являють собою кошти страхувальників, а не страховика, і призначені для виплати страхових сум та відшкодувань за договорами страхування, які не минули на звітну дату.

Відповідно до міжнародних норм та чинного законодавства України, методика формування страхових резервів і структура тарифної ставки залежить від видів страхування (страхування життя та ризикові види страхування) та терміну дії договору страхування.

Резерв незароблених премій (unearned premium reserve) є одним з найвагоміших резервів, він має найбільшу питому вагу (біля 80-85%) та значення під час страхових виплат. Відрахування від страхових премій, що спрямовані на формування резерву незароблених премій, в середньому становлять 25% від загальної суми отриманих страхових премій, проте іноді вони можуть становити 35-40% від суми надходжень від реалізації страхових послуг. Він спрямований на покриття тієї частини страхових премій, які належать до покриття ризику впродовж періоду, наступного за звітним.

Сьогодні розрахунок величини резерву незароблених премій здійснюється на будь-яку звітну дату методом відповідно до Закону України «Про страху-

вання», а саме: величина резервів незароблених премій на будь-яку звітну дату встановлюється залежно від часток надходжень сум страхових платежів (страхових премій, страхових внесків), які не можуть бути меншими 80% від загальної суми надходжень страхових платежів (страхових премій, страхових внесків) з відповідних видів страхування в кожному місяці з попередніх дев'яти місяців (розрахунковий період) і обчислюється відповідно до порядку, викладеному в Законі [1].

Формування резерву незароблених премій відповідно до пункту 2.2 Правил може здійснюватися одним з таких методів:

1) метод «1/365» – «pro rata temporis», який має застосовуватися страховими компаніями, які працюють за нормами міжнародних стандартів обліку, і розраховується на основі показників отриманої страхової премії і часу строку дії договору страхування;

2) метод «1/24» – «паушальний» метод, резерв розраховується на основі середньої незаробленої премії за групами договорів страхування [6].

Розрахунок резерву незароблених премій здійснюється за кожним видом страхування окремо. Загальна величина цього резерву дорівнює сумі резервів незароблених премій, розрахованих окремо за кожним видом страхування.

В основу розподілу страхової премії на зароблену і незароблену покладено критерій – рівень відповідальності страховика на звітну дату. Частина відповідальності, що належить до звітного періоду, визнається умовно виконаною, тому відповідна частина страхової премії вважається заробленою. Інша частина премії, що належить до наступного звітного періоду, визнається незаробленою і спрямовується на формування резерву.

Вважаємо необхідним звернути увагу на досвід Російської Федерації з приводу формування страхових резервів. Так, резерви незароблених премій формуються методами 1/365, 1/24 та 1/8, залежності від належності страхових договорів до облікових груп. Під час розрахунку в кожній з облікових груп договорів, що входять до класифікації за лініями бізнесу, визначаються відповідні показники резерву незароблених премій, за сумування яких визначається сукупна величина резерву.

Таким чином, за умови застосування таких методів досягається достовірність оцінки взятих зобов'язань страхової компанії і враховуються особливості кожного виду страхування.

Проте, відповідно до норм Правил формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя, у вітчизняній практиці не використовується метод 1/8 для формування резерву незароблених премій.

Відповідно до умов страхового законодавства, необхідною умовою є формування резервів збитків. Резерви збитків формуються у зв'язку з тим, що страхова компанія постійно перебуває у стані страхових виплат, які відображають грошовий вираз розміру збитку по страхових випадках, які вже сталися. Формування й облік резервів збитків є досить важливим, оскільки, поряд з резервом незароблених премій, впливає на формування фінансового результату від страхової діяльності та в цілому прибутку компанії. Правилами передбачено обо-

в'язкову наявність двох видів резервів збитків: резерв заявлених, але не виплачених збитків та резерв збитків, які виникли, але не заявлені.

Вивчення зарубіжного і вітчизняного досвіду та практики формування страхових резервів дає можливість виявити їхні характерні особливості, а саме: цільовий характер, розрахунковий показник, джерело формування, способи розрахунку, непостійну величину.

Формування страхових резервів впливає не тільки на фінансовий результат від страхової діяльності, а й є основою отримання прибутку від інвестиційної діяльності страховиком. Відповідно до кругообігу грошових потоків страхових компаній, залучені кошти від страхувальників у формі страхових премій спрямовуються на створення спеціальних фондів – страхових резервів, які не є власністю страховика, проте тимчасово перебувають у його розпорядженні. Тимчасово вільні кошти можуть бути використані страховиком для отримання інвестиційного доходу. Досить часто за підсумками фінансового року страхові компанії, особливо ті, що займаються страхуванням життя, від основної (страхової) діяльності мають збитки, а саме здійснення інвестиційної діяльності забезпечує надприбутки страховикам.

За інвестування коштів вони повинні мати гарантію їхнього збереження і в той же час можливість оперативного отримання готівкових коштів для погашення зобов'язань перед своїми страхувальниками. Тому нормативне регулювання у цій сфері вимагає особливого контролю для захисту інтересів страхувальників, оскільки вони не беруть участь у здійсненні інвестиційної діяльності. Так, законодавством із страхування чітко визначені напрямки розміщення коштів технічних резервів і резервів із страхування життя [6; 7]. При цьому інвестування коштів страхових резервів здійснюється страховиками на принципах безпечності, прибутковості, ліквідності та диверсифікованості.

Здійснення інвестиційної діяльності страховиками безпосередньо залежить від здійснення політики держави, проте існуючі у світі законодавчо визначені обмеження на об'єкти інвестування не повинні впливати на формування виваженого портфеля інвестицій з метою отримання необхідного доходу.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що в сучасних умовах сформовані страхові резерви поряд із власними коштами страхової компанії, є однією з основних складових системи фінансових гарантій страхування. Більше того, страхові резерви використовуються для отримання інвестиційного доходу. За використання страховиками механізму розміщення залучених коштів як інвестицій, вирішуються питання і економічного, і соціального характеру, оскільки забезпечується стимулювання економічного зростання та захист населення. Методика розрахунку і розміщення резервів регламентується і контролюється Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України з кількох причин: по-перше, для виконання взятих зобов'язань страховою компанією перед страхувальниками, а по-друге, для недопущення формування прихованих резервів і перекручування даних фінансової звітності, бо система формування страхових резервів суттєво впливає на фінансові результати і дані звітності.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямку може бути вдосконалення методики обліку страхових резервів.

Список літератури

1. Про страхування: Закон України: [від 04.10.2001 р. (з наступними змінами і доповненнями)] // Голос України. – 2001. – 7 листопада.
2. Богинская З.В. Методологические аспекты формирования достоверной финансовой отчетности: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.12 / З.В. Богинская; Новосибирская государственная академия экономики и управления. – Новосибирск, 2004. – 191 с.
3. Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета / Я.В. Соколов – М.: Финансы и статистика, 2005. – 496 с.
4. Александрова М.М. Страхування: навч.-метод. посібник / М.М. Александрова. – К.: ЦУЛ, 2002. – 208 с.
5. Буханець Д.Г. Облік та звітність у страхових компаніях (методологічні та організаційні аспекти): дис. ... канд. экон. наук: 08.06.04 / Д.Г. Буханець; Київський національний економічний університет. – К., 2000.
6. Про затвердження Правил формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: [від 17.12.2004 р. № 3104 із змінами].
7. Про затвердження Правил розміщення страхових резервів із страхування життя: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: [від 26.11.2004 р. № 2875 із змінами].

УДК 658.155:005.52

Білозерова Н.І. (ДонНУЕТ, Донецьк)

СУЧАСНИЙ СТАН ФІНАНСОВОЇ ДІАГНОСТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто проведення діагностики фінансового стану підприємств туристичного бізнесу. Обґрунтовано необхідність удосконалення діагностики діяльності туристичних підприємств. Рекомендовано впровадження діагностики у практику діяльності туристичних підприємств.

Ключові слова: *діагностика фінансового стану, платоспроможність, оцінка, аналіз.*

Розвиток ринкових відносин підвищує відповідальність і самостійність підприємств у підготовці та прийнятті управлінських рішень. Ефективність рішень багато в чому залежить від об'єктивності оцінювання сучасного і очікуваного фінансового стану підприємства.

Для ефективного управління розвитком підприємств необхідно мати уявлення не тільки про поточний стан, результати господарської діяльності, тенденції, закономірності та характер змін, що відбуваються. У цьому випадку діагностика являє собою ефективний інструмент для інформаційно-аналітичного забезпечення управління розвитком діяльності підприємств туристичного бізнесу.